

Bokmelding

Carolina Øverlien

Ungdom, vold og overgrep – skolen som forebygger og hjelper

Universitetsforlaget, 2015

De siste årene har vi i Norge blitt konfrontert med rystende historier om barn som har blitt utsatt for alvorlig, og noen ganger dødelig, vold og omsorgssvikt. Voksne rundt barnet har ikke oppfattet hva som skjedde, eller de ante at noe var galt, men unnlot å handle. Hver av disse historiene viser i seg selv at boka som Carolina Øverlien har skrevet er viktig. Hensikten med boka er nettopp å gjøre voksne i stand til å se, ta inn over seg og handle når de mistenker at en ungdom utsettes for vold eller overgrep.

Øverlien er forsker ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Hun har i en årrekke forsket på barn og ungdom utsatt for vold og overgrep, først i Sverige og senere i Norge. Denne boka bygger på det omfattende arbeidet hun har gjort på disse feltene, spesielt på boka *Vold i hjemmet – barns strategier* utgitt i 2012. Boka henvender seg primært til voksne i skolen og studenter som utdanner seg for en jobb i skolen. Bokas ambisjon er, som forfatteren selv skriver i sluttkapitlet, at den «skal gi deg kunnskap og mot til å ville gjøre noe for at spørsmål som angår vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt mot barn og ungdommer skal bli en tydeligere tematikk på din skole eller din framtidige skole» (s. 163).

Hvorfor akkurat voksne i skolen og ikke voksne generelt? En åpenbar grunn er at skolen er et sted der alle ungdom må være. Skolens voksne ser alle ungdommer i Norge hver dag og over lang tid. De er dermed i en unik posisjon når det gjelder å oppdage at ungdom utsettes for vold og overgrep. Fra forskning vet vi også at lærere og elever ofte har en nær og fortrolig relasjon, også når eleven er en ungdom. De fleste ungdommer oppfatter skolens voksne som mer enn bare faglige veiledere. Denne boka bidrar med kunnskap lærere trenger for å håndtere en slik sammensatt lærerrolle. En annen grunn til at voksne i skolen er en relevant målgruppe for denne boka, er at skolegang er viktig for å redusere de negative konsekvensene av vold og overgrep for ungdom i et lengre perspektiv. At skolen er kjent med og prøver å tilpasse opplæringen til situasjonen – for eksempel når en ungdom bor på kritesenter – kan være avgjørende for at en ungdom i krise slipper å miste viktige år av skolegangen.

Bokas tittel understreker at boka handler om *ungdom*. Øverlien antyder dermed at det å hjelpe ungdom som utsettes for vold og overgrep, er noe annet enn å hjelpe barn – man trenger andre forståelsesrammer og innfallsvinkler. Fra et ungdomsforskningsspektiv er denne særskilte oppmerksomheten rettet mot ungdom velkommen. Boka viser på en fin måte at de som skal møte, lytte til og hjelpe ungdom, må møte dem nettopp som ungdom, på deres premisser. Denne innsikten kan av og til bli borte når man er opptatt av å understreke at ungdom juridisk sett er barn til de fyller 18.

Boka er delt i inn sju kapitler, i tillegg til en innledning og et etterord. Hvert av de fire første kapitlene tar for seg et av hovedtemaene i boka: Det første kapitlet handler om vold i hjemmet, det andre om omsorgssvikt, det tredje om fysisk vold mot barn og ungdom og det fjerde om seksuelle overgrep. Hvert av disse kapitlene innledes med en historie om én ungdom. Ungdommene er virkelige personer (selvfølgelig anonymisert) som Øverlien har møtt i et forskningsprosjekt der hun intervjuet 25 barn og unge som bodde eller hadde bodd på krisesenter. Det er mye å lære av disse historiene i seg selv. Med fraspark i de temaene enkelthistoriene representerer, beskriver Øverlien den kunnskapen man har om hvert enkelt fenomen. Framstillingen av disse feltene framstår som solid og kunnskapsrik, og forfatteren henviser gjennomgående til nyere forskning. Stoffet blir likevel aldri tungt, selv om teksten noen ganger er litt ordrik. I disse kapitlene finnes også spørsmål som kan brukes til diskusjoner i klasserommet, hvis lærere velger å bruke boka som utgangspunkt for undervisning.

De siste kapitlene i boka henvender seg direkte til potensielle hjelpere. Her retter også boka seg mot ungdom selv, med en dobbelt ambisjon: For det første er det et mål å gjøre ungdom i stand til å forstå når en jevnaldrende kan være utsatt for vold og overgrep og gi dem kunnskap om hvor denne jevnaldrende kan få hjelp. For det andre er hensikten å gi håp til ungdom som selv er utsatt, og ikke minst bidra til at de søker hjelp. Kapittel tittelen: «Til deg som er ung – det er hjelp å få!» er talende. Undertitlene i kapitlet er «Hvor og hos hvem kan du søke hjelp?» «Hvilke rettigheter har den som søker hjelp?». Dette er fine kapitler, men for å bli lest, må de nok formidles til ungdommen av en lærer eller en annen voksen som kjenner boka. Brukt på den måten kan kapitlet fungere som verktøy for en lærer som står overfor en ungdom som utsettes for vold og overgrep.

I kapittel seks skriver Øverlien direkte til lærere. Kapittel tittelen «Til deg som er lærer – du er viktig» viser at målet er å få lærere til å forstå at de kan gjøre en forskjell. Undertitlene i kapitlet bygger opp under dette og Øverlien tilbyr praktiske råd på

veien: «Ti grunnleggende regler for samtaler med ungdommer om sensitive temaer». Teksten framhever også at dette er noe lærerne ikke kan velge bort. Undertittelen «Lærerens muligheter og forpliktelser» tydelig gjør lærerens ansvar. Under tittelen «Her er dine samtalepartnere» gir boka veiledning om hvor læreren kan søke råd og hvor de kan henvise en ungdom videre. Kapittel sju, «Før du legger fra deg boka», retter seg også mot lærere. Kapittelet er ment som en oppsummering av de viktigste budskapene i boka – om hva man kan gjøre i møte med ungdom som utsettes for vold og overgrep.

Øverlien skriver om vonde tema, men hun understreker at hennes viktigste budskap er håp, og at «Håpet finnes i de små, men betydningsfulle handlingene som man ikke behøver å være ekspert for å utføre» (s. 17). Boka er velskrevet, den formidler forskning og lovverk på en tilgjengelig måte og er samtidig skrevet med dypt engasjement for de ungdommene som i hjemmet og i sine nære relasjoner ikke får trygghet, men opplever frykt og smerte.

En innvending er kanskje at teksten er lang og at lærere med en travel hverdag ikke rekker å lese boka fra perm til perm. Desto nyttigere at overskriftene er så informative, og at boka fungerer slik at man fint kan lese litt på kryss og tvers av kapitler. Boka burde også treffe lærerstudenter godt, med gode forklaringer av fagbegreper, pedagogisk framstilling av forskning og ikke minst en grundig gjennomgang av hva læreres oppmerksomhets- og meldeplikt innebærer.

Øverlien kommer flere ganger tilbake til poenget om at det er vanskelig for barn og ungdom å få fullt utbytte av skolegangen når de har alvorlige problemer i livet utenfor skolen. Dette er en viktig påminnelse til lærere og lærerstudenter. Boka gir tankevekkende eksempler på at ungdom har blitt forstått som å ha lærevansker, mens livssituasjonen deres har gitt dem umulige betingelser å lære under. Øverlien minner oss på hvor viktig det er å prøve å komme til bunns i *hvorfor* en ungdom strever på skolen. Dette er viktig fordi skolen ofte har lettest for å se og ta tak i det som handler om læring, og å sette inn tiltak der.

Boka er utgitt med støtte fra Fritt Ord og Redd Barna, og er oversatt fra svensk (Øverliens morsmål) av Mildrid Solli. Håvard Tjora, kjent som «superlæreren» fra NRK-serien «Blanke Ark» har skrevet forord til boka. Boka er illustrert med fotografier av Hanne Johnsen. Bildene fungerer fint sammen med teksten, de hjelper oss til å huske at hver kloke handling fra en voksen kan gjøre livet til en helt virkelig ungdom litt bedre, eller den kan til og med komme til å redde et liv.

Ingrid Smette
NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus